

De vlieger die (onverwacht) wel opgaat

Hoe werken heteluchtballons? De 18e-eeuwse uitvinders meenden dat opstijgende rook de ballon naar boven drijft. Daarom gooiden zij veel schapenwol, stro en andere rookverwekkende materialen in het vuur. Het werkte blijkbaar. Dit is een zeldzaam voorbeeld van een functionerende techniek die stoelt op een foutieve theorie. Meestal wordt een onjuiste theorie juist ontmaskerd door falende techniek. De vlieger gaat niet op, zeggen we dan.

Er bestaat in de natuurwetenschappen een 'technologisch filter'. Het helpt ons om theoretisch op het rechte pad te blijven. Zo'n filter is

pen bij aan die zelfreflectie, maar de geesteswetenschappen doen zulks bij uitstek. Vóór 1900 meenden toonaangevende psychologen dat al ons gedrag uit het bewustzijn voortkomt. Onderzoek aan patiënten veranderde dit inzicht. Een belangrijk deel van ons gedrag wordt zonder tussenkomst van het bewustzijn gestuurd. Freud populariseerde die gedachte en verkocht hem als een nieuwe psychologische instantie: 'het onderbewuste'. Een aangename gedachte, want je bent niet echt verantwoordelijk voor wat daar wordt uitgevreten; het gebeurt immers onbewust. Daar hoeft de psychologie niet trots op te zijn.

Het kan ook fraaiër. Sinds de 17e eeuw heb-

Prof dr Willem Levelt is directeur van het Max Planck Instituut voor Psycholinguïstiek in Nijmegen

Niks primitief: gebarentalen zijn volwaardige natuurlijke talen, geëvolueerd in dovensamenlevingen

een schaars artikel in de wetenschappen van de menselijke geest, zoals taalkunde en psychologie. Als er al techniek wordt ontwikkeld, een gesprekstechniek, een psychotherapie of een taalleerprogramma, dan zijn we veelal terug bij de heteluchtballon. Even aannemend dat de techniek werkt (en dat wordt zelden getoetst), dan kunnen daar allerlei theoretische redenen voor zijn. Het verhaal bij de techniek is nogal eens gebakken lucht.

Zelfreflectie

Is het dus mis met de geesteswetenschappen? Welnee; zij kunnen net zo objectief worden bedreven als de natuurwetenschappen, alleen hun maatschappelijke functie is een andere. Zij dienen niet zozeer de techniek als wel de zelfreflectie. De geesteswetenschappen systematiseren, verrijken en verfijnen onze kennis over zaken als onze historische oorsprong, onze taal, ons rechtsgevoel, onze emoties en keuzevrijheid.

Natuurlijk dragen ook de natuurwetenschap-

ben taalkundigen de gebarentaal van doven als een fascinerende maar uiterst primitieve expressie van het menselijke taalvermogen beschouwd. Goedbedoelende pedagogen roeiden dientengevolge het gebruik ervan systematisch uit op de dovenscholen. Dove kinderen moesten koste wat kost een echte (dus gesproken) cultuurtaal leren. Rond 1960 begonnen taalkundigen en psychologen hun systematische onderzoek naar gebarentalen. Het werd, geheel onverwacht, een van de boeiendste ontdekkingstochten ooit in de taalkundige geschiedenis. Niks primitief: gebarentalen zijn qua vorm, betekenis en expressiviteit volwaardige natuurlijke talen, geëvolueerd in dovensamenlevingen. Een doorbraak in de taalkunde.

Taalkundigen en psychologen hebben dit nieuwe inzicht inmiddels wereldwijd met succes uitgedragen. De dovenscholen zijn om, en de onnodig trage besluitvorming over erkenning van de Nederlandse Gebarentaal is inmiddels de Tweede Kamer gepasseerd.